

ТЕРАСОВИЙ КОМПЛЕКС ДНІСТРА В РАЙОНІ с. ДОВГЕ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ ЯК ГЕОТУРИСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ¹

Андрій Богуцький*, Марія Ланчонт**, Андрій Яцишин*,
Олена Томенюк*, Роман Дмитрук*

* Львівський національний університет імені Івана Франка

** Університет Марії Кюрі-Склодовської, РП, м. Люблін

Село Довге на Івано-Франківщині розташоване в 10 км униз за течією Дністра від гирла Бистриці. Тут винятково добре розвинуті заплава і кілька високих надзаплавних терас. На наш погляд, цей район може стати своєрідною базою для вивчення терасового комплексу Дністра фахівцями, а також мати великий інтерес для студентів², учнів, широкого кола пошанувачів природи. У цьому районі знаходиться три опорних розрізи плейстоценових відкладів, які охоплюють відклади четвертої, п'ятої і шостої надзаплавних терас Дністра [1, 8]. Є усі підстави рекомендувати терасовий комплекс Довгого як повноцінний геотуристичний об'єкт, який може стати одним із важливих пунктів геотуристичних маршрутів по Дністру.

Різновисотні тераси Дністра в околицях Довгого описував Ю. Полянський. Він дослідив тут немало розрізів, констатував різновікові покриви лесів з похованими ґрунтами тощо. Ю. Полянський уважав цей район дуже перспективним для вивчення палеоліту, описавши артефакти в Стриганцях (крем'яні артефакти пізньориньяцької культури, теріофауну, попелища), Рошневі (кістки *Elephas primigenius Blum.* зі слідами діяльності палеолітичної людини, *Arctomys bobak*, а також крем'яні ориньяцькі вироби). У Маріямполі Ю. Полянський виявив кілька культурних палеолітичних горизонтів [3].

Розгляд терасового комплексу околиць Довгого розпочнемо з характеристики сучасної заплави Дністра. Вона тут широка (до 2,5 км і більше), повноводний Дністер творить низку мальовничих меандрів (рис. 1). Абсолютні позначки поверхні заплави на цій ділянці складають 202–207 м, уріз води в Дністрі – 201,2–201,7 м. На поверхні заплави вирізняється велика кількість давніх меандрів Дністра обводом 5 км і більше. Де-не-де вони частково заповнені водою, являючи собою старичні озера. Максимальна висота заплави

---

¹ Роботи виконані завдяки фінансовій підтримці міжнародного проекту 691-N/2010/0 Ukraine "Palaeolithic Oecumene of the peri- and meta-Carpathian zone – a study of environment changes of Western Ukraine and South-Eastern Poland in Pleistocene and their influence on primeval settlement and migration pattern(based on loess and cave sites)".

² Поблизу с. Довге, в смт Єзупіль і с. Маріямпіль є стаціонари Львівського національного університету імені Івана Франка та Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу відповідно, де студенти проходять польові практики. В район с. Довге можна рекомендувати для них проведення геоморфологічного маршруту.

над урізом води пересічно складає 6–7 м. І в руслі, і в нижніх частинах розрізів заплави спостерігаємо добре обкатаний гравійно-валунно-галечниковий матеріал, побудований винятково породами карпатського походження. Тут різко переважають різноколірні (сірі, світло-сірі, зеленувато-сірі та ін.) пісковики. У верхніх частинах розрізів заплави спостерігається піщано-супіщано-суглинистий матеріал. Його потужність різко поступається потужності крупноуламкового матеріалу і рідко перебільшує 0,5–0,7 м. Дуже важливо, що на заплаві відсутній лес, тобто вона безлесова. Вік заплави оцінюють як голоценовий. Доцільно зауважити також, що деякі дослідники виділяють декілька (до п'яти і більше) заплавних рівнів [7], найвищий з яких вважають першою надзаплавною терасою. На прикладі осадків русла і заплави Дністра у Довгому легко продемонструвати процес накопичення алювію за схемою Є. Шанцера [4].

Рис. 1. Меандр Дністра в околицях с. Довге.

В районі с. Довге, крім заплави, добре виражені в рельєфі четверта (маріямпільська), п'ята (галицька) та шоста (рівень Лоєвої) тераси Дністра (рис. 2).

Рис. 2. Високі тераси Дністра в околицях с. Довге.

Дуже важливо, що кожна з виділених терас представлена тут досить повними розрізами плейстоценових відкладів, які легко розчленувати на власне алювіальну та покривну еолово-делювіальну пачки. Ці питання розглянуті нами в окремих публікаціях [1, 2, 5, 6, 8]. Четверта–шоста тераси Дністра цокольні. У цоколях верхньокрейдові кременисті мергелі (рис. 3). Висота цоколю четвертої тераси над урізом води в річці – 8–10 м, п'ятої – до 25, шостої – 75–80 м. Поверхня шостої надзаплавної тераси формує тут брівку долини Дністра. Переходимо до розгляду конкретних терас.

Рис. 3. Верхньокрейдовий цоколь шостої тераси Дністра в околицях с. Довге.

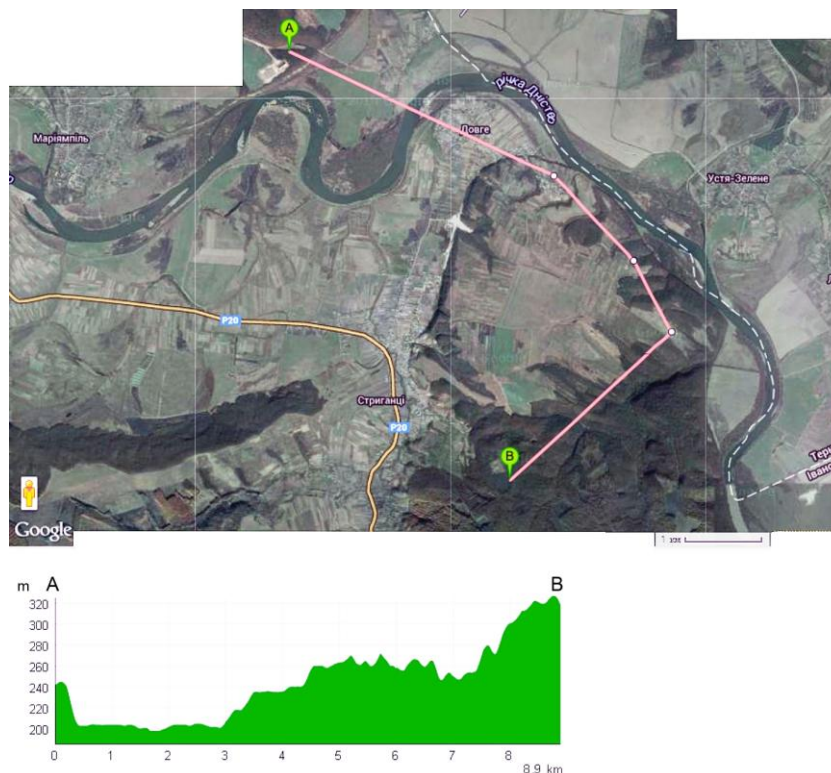

Рис. 4. Долина Дністра в околицях Довгого на космознімку та гіпсометричний профіль за лінією А–В.

Четверта (маріямпільська) надзаплавна тераса Дністра розвинена на південно-східній і східній околицях Довгого і на відстані майже 500 м відслонена у правому крутому борті долини. Поверхня тераси розташована в

межах 230–240 м, що становить 30–40 м над руслом Дністра (рис. 4). На крейдовому цоколі висотою близько 10 м залягає потужна (понад 20 м) пачка плейстоценових відкладів, побудованих власне алювієм і лесово-грунтовим покривом (рис. 5).

Рис. 5. Загальний вигляд розрізу четвертої тераси в околицях Довгого.

Потужність алювію складає близько 10 м. У нижній частині розрізу (в інтервалі 16,6–22,6 м) – це гравійно валунно-галечниковий матеріал, у верхній частині дуже озалізнений. Максимальний розмір уламків досягає 15 см, рідко більше. Пересічно уламки не перевищують у діаметрі 5–7 см. Вони прекрасно обкатані. У петрографічному складі переважають пісковики, зустрічаються також червонувато-бурі силіцити і молочно-білий кварц тощо. Наповнювачем уламкового матеріалу є піски, вміст яких іноді досягає 40 % від об'єму алювію. Над гравійно-валунно-галечниковим матеріалом залягають різноманітні піски з домінуючою горизонтальною верстуватістю, різним гранулометричним складом, часто глинисті. В інтервалі 14,6–15,3 м зустрінуто глейову пачку характерного голубувато-сірого кольору, дуже озалізнену. Шаруватість пачки горизонтальна. Піщаний алювій формувався головно на заплаві. На ньому сформований викопний ґрунт першої фази коршівського викопного ґрунтового комплексу, що відповідає 7 ІКС. Отже, тераса коршівського віку. Це підтверджується і даними термолюмінісцентних датувань (225 ± 30 , 218 ± 29 тис. р.).

Над коршівським викопним ґрунтовим комплексом залягає покривна лесова пачка загальною потужністю понад 10 м, в якій можна відрізнити горохівський і дубнівський ґрунти.

П'ята (галицька) надзаплавна тераса Дністра розвинена на південній і південно-східній околицях с. Довге. Її відносна висота над урізом води в Дністрі – 55–75 м, тобто абсолютна позначка поверхні тераси сягає близько 260–280 м (рис. 2, 4). На крейдовому цоколі висотою 25 м залягає потужна (біля 40 м) пачка плейстоценових відкладів [8], в якій вирізняються алювіальна і покривна частини розрізу.

Алювій складений русловою і заплавними фаціями. Русловий алювій (в інтервалі 35,9–37,4 м) складений добре обкатаними галькою і гравієм, рідко валунами з пересічним розміром зерен 5–10 см. Крупноуламковий матеріал представлений головно пісковиками карпатського походження. Заплавний алювій (в інтервалі 27,6–35,9 м) здебільшого піщаний, іноді піски пилюваті, горизонтально- і косоверстуваті. Не виключено, що формування пісків проходило в перигляціальних умовах, тобто їх можна розглядати як перигляціальний алювій. Це заслуговує подальшого вивчення.

На алювії сформований сокальський ґрунт, який разом з лесом і луцьким ґрунтом складають лихвинський (завадівський) інтергляціальний комплекс (9–11 ІКС). Над луцьким ґрунтом залягають потужний лес, денудаційно деформовані коршівський і горохівський викопні ґрунтові комплекси, а також верхньоплейстоценовий лес, на якому розвинений сучасний ґрунт. Розріз Довге важкодоступний для вивчення, оскільки стінка нависаюча. Але разом з тим у розрізі ще дуже багато нерозв'язаних проблем, які чекають своїх дослідників.

У верхній частині лесового розрізу знайдені верхньопалеолітичні артефакти, що робить його перспективним і для виявлення палеолітичних культурних горизонтів.

Шоста (рівень Лосевої) надзаплавна тераса формує брівку правого берега Дністра і має абсолютні позначки 290–300 м. Розріз цієї тераси знаходиться в 600 м на південь від розрізу п'ятої надзаплавної тераси (рис. 2, 4). Висота цоколя тераси 75–80 м над урізом води в річці (рис. 3). Ця тераса має дуже широкий розвиток у передкарпатській і подільській частинах долини. Її геологічний розріз також репрезентує алювіальну і покривну лесову частину. Загальна потужність плейстоценових відкладів перевищує 15 м [8]. Алювій шостої тераси складений русловою і заплавною фаціями. Русловий алювій крупноуламковий, гравійно-валунно-галечниковий з максимальними розмірами уламків до 20 см. Уламковий матеріал добре обкатаний, у петрографічному складі уламків є різноманітні карпатські пісковики, силіцити, кварц тощо. Наповнювач крупноуламкового матеріалу піщаний. Співвідношення уламків і піску 2:1. Русловий алювій дуже озалізнений, із-за чого має червонувато-коричневе забарвлення, особливо у верхній частині. Заплавний алювій (в інтервалі 9,9–11,6 м) складений карбонатними супісками з тонкими (2 см, рідко більше) прошарками пісків. Відмита від карбонатів нижня частина розрізу. В інтервалі 7,5–9,9 м залягає супіщаний лес, часто шаруватий, озалізнений і оманганований. Для нижньої частини шару характерні матрацеподібні карбонатні конкреції товщиною до 10–15 см і довжиною до 1 м і більше. У розрізах плейстоценових відкладів такі конкреції зустрічаються рідко.

На алювії сформований викопний ґрунт потужністю понад 1 м, над яким залягає ще близько 5 м лесу. З поверхні тераси відкривається мальовничий вид на величну долину, по якій меандрує Дністер (рис. 1).

Підсумовуючи зауважимо, що поєднання на невеликій площі прекрасно виражених високих терас Дністра – явище непересічне. Неординарність посилюється тим, що усі високі тераси (четверта–шоста) представлені прекрасними розрізами плейстоценових відкладів, які є опорними для плейстоцену Волино-Поділля і Передкарпаття. Велике значення має і те, що доступна до вивчення і добре розвинута тут заплава Дністра. Отже, є усі підстави рекомендувати терасовий комплекс Дністра в околицях с. Довге як геотуристичний об'єкт.

Список літератури

1. *Богущкий А.* Високі тераси Дністра в околицях с. Довге на Івано-Франківщині / А. Богущкий, А. Яцишин, Р. Дмитрук, О. Томенюк, Д. Завалій, М. Ланчонт // Вісник Львів. ун-ту. Серія геогр. – Львів, 2012. – Вип. 40. – Ч. I. – С. 123–131.
2. *Богущкий А.* Про покривні лесово-ґрунтові товщі на терасах Передкарпаття і Придністерського Поділля та алювіальне походження лесів / А. Богущкий, А. Яцишин, Р. Дмитрук, О. Томенюк, П. Волошин, М. Ланчонт // Фізична географія і геоморфологія. – Київ, 2011. – Вип. 3 (64). – С. 144–153.
3. *Полянський Ю. І.* Подільські етюди: тераси, леси і морфологія Галицького Поділля над Дністром / Ю. І. Полянський // Зб. матем.-природ.-лікар. секції НТШ. – Львів, 1929. – Т. 20. – 191 с.
4. *Шанцер Е. В.* Аллювий равнинных рек умеренного пояса и его значение для познания закономерностей строения и формирования аллювиальных свит / Е. В. Шанцер // Тр. Ин-та геол. наук АН СССР. Сер. геол. – 1951. – Вып. 135. – С. 1–274.
5. *Яцишин А.* Етапи плейстоценового морфогенезу долини Дністра у Галицькому Придністер'ї на основі аналізу лесово-ґрунтових покривів терас / А. Яцишин, А. Богущкий // Вісн. Ін-ту археології. – 2008. – Вип. 3. – С. 3–7.
6. *Яцишин А.* Основні етапи верхньопліоцен-нижньоплейстоценового морфо-, літогенезу долини Дністра у районі Галицького Придністер'я / А. Яцишин // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2010. – Вип. 38. – С. 379–394.
7. *Gębica P.* Ewolucja doliny Strwiąża w różnym glacie i holocenie na przedpolu Wschodnich Karpat (Zachodnia Ukraina) / Piotr Gębica, Leszek Starkel, Andrij Jacyszyn, Anna Budek, Marek Krąpiec, Natalia Kalinowysz // Гляціал і перигляціал Українського Передкарпаття. Збірник наукових праць (до XVII українсько-польського семінару. Самбір, 15–18 вересня 2011 р.). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 106–116.
8. *Lessy i paleolit Naddniestrza halickiego (Ukraina) / Studia geologica Polonica / [Pod red. T. Madeyskiej]. – Kraków, 2002. – Vol. 119. – Cz. III. – 391 s.*

TERRACE COMPLEX OF THE DNISTER RIVER AT ENVIRONS OF THE VILLAGE DOVHE IN IVANO-FRANKIVSK REGION AS A GEOTOURISTIC OBJECT

**Andriy Bogucki, Maria Lanczont, Andriy Yatsyshyn,
Olena Tomeniuk, Roman Dmytruk**

Floodplain and high (fourth-sixth) terraces of Dnister river perfectly developed near the village of Dovhe in Ivano-Frankivsk region. The morphology of the floodplain and terraces was examined and geological structure of the alluvial and covering (eolian-deluvial) parts of sections of terraces was characterized. The combination of perfectly expressed high terraces of the Dnister in a small area is an unusual phenomenon. Extraordinary phenomenon is exacerbated by the fact that all high terraces are presented by fine sections of Pleistocene deposits which are key to the Pleistocene of Volhyn-Podillia and Forecarpathians. Therefore we can recommend terrace complex of the Dnister river at environs of the village Dovhe as a geotouristic object.

Key words: terrace complex, Dnister river, key section, alluvium, loess-soil cover, geotouristic object.

ТЕРРАСОВЫЙ КОМПЛЕКС ДНЕСТРА В РАЙОНЕ с. ДОЛГОЕ НА ИВАНО-ФРАНКОВЩИНЕ КАК ГЕОТУРИСТИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ

**Андрей Богущкий, Мария Ланчонт, Андрей Яцишин,
Елена Томенюк, Роман Дмыtruk**

В окрестностях с. Долгое Ивано-Франковской обл. прекрасно развиты пойма и высокие (четвертая–шестая) террасы Днестра. Рассмотрено морфологию поймы, террас и охарактеризовано геологическое строение аллювиальной и покровной (эолово-делювиальной) частей разрезов террас. Сочетание на небольшой площади прекрасно выраженных высоких террас Днестра – явление необычное. Неординарность усугубляется тем, что все высокие террасы представлены прекрасными разрезами плейстоценовых отложений, которые являются опорными для плейстоцена Волино-Подоллии и Предкарпатя. Есть все основания рекомендовать террасовый комплекс Днестра в окрестностях с. Долгое в качестве геотуристического объекта.

Ключевые слова: террасовый комплекс, река Днестр, опорный разрез, аллювий, лессово-почвенный покров, геотуристический объект.